

Gezusters De Lange

Een scheepsramp verdicht

De asbeststeenfabriek

Vittepraetje

inhoud

Van de redactie (Jan Ruijne)	2
Plannen (Matty Moggré)	3
De artikelen in ons Vittepraetje (Ed van der Heijden)	3
Prikbord	4
Agenda	5
Gelderse Academie	5
De asbeststeenfabriek van Harderwijk (Rien de Visser)	6
Gezusters De Lange (Lex Schuijl)	10
Een scheepsramp verdicht (Robert Oosterhof)	15
Van alles wat ver-EEUW-igd (Gijsje Verwijs)	20
Kiekmuur officieel geopend	22
Kiekmuur (Wietse Hummel)	22

Van de redactie

Waterfront is het nieuwe visitekaartje van Harderwijk. Trots zijn de bestuurders van de stad op de fraaie nieuwbouw. En het is nog niet af! Het wordt nog diverser, nog mooier. Maar twintig jaar geleden werd met heel andere ogen naar diezelfde locatie gekeken. Een wat verwaarloosd industrieterrein met als triest dieptepunt de leegstaande fabriek van Asbestona. Die fabriek herinnerde aan een industrieel verleden waar niemand trots op was. Maar dat is niet altijd zo geweest. In de crisisjaren was Harderwijk blij met de komst van de asbestcementfabriek. Rien de Visser schrijft over opkomst en ondergang van Asbestona.

Lex Schuijl weet sinds kort alles over lingerie en ondermode. Hij verdiepte zich in de historie van Gezusters de Lange. Vijf generaties lang -al meer dan honderd jaar- bestieren de 'gezusters' een winkel op de Vischmarkt. Veel oudere Harderwijkers weten ongetwijfeld dat de familie ook een modezaak aan de Donkerstraat had. Mooi om te zien is hoe de zussen telkens de bakens verzetten om hun bedrijf -met succes- over te houden. Bijgevoegd is een kwartierstaat van de familie De Lange, met dank aan Renate Uittien.

In dit nummer ook een bijzonder verhaal over een verdrinken Harderwijker visser. Of eigenlijk moeten we zeggen: vissers. Want het zijn twee tragische verhalen. De ene visser verdrong in 1833, twee andere in 1882. Schrijver Robert Oosterhof zocht uit wat er is gebeurd. Aanleiding voor zijn speurtocht is een gedicht van G. Hulsman. Over wie treurt Hulsman? Is het de Peter Petersen uit 1833? Of zijn het Albert en Kars Petersen, die in 1882 verdrinken, waar hij om treurt?

Als uitsmijter een artikel van Gijsje Verwijs in de rubriek 'Van alles wat ver-EEUW-igd'. Maar liefst 75 keer ging zij ervoor zitten om een gebeurtenis van 100 jaar geleden de revue te laten passeren. Klein nieuws, groot nieuws, het is een bonte mengeling van berichten uit het verleden. In dit nummer het eerste deel van haar 75e bijdrage, in het eerste Vittepraetje van 2019 volgen dan de laatste twee pagina's van deze rubriek.

Veel leesplezier!

Jan Ruijne

Afbeelding op voorblad: Ingeklemd tussen het proef- en kooklokaal van restaurant Ratatouille en het schitterende, monumentale pand van Doornhof Antiquairs verkoopt Gezusters De Lange na 100 jaar nog steeds ondermode

BESTUUR
Voorzitter
Matty Moggré
voorzitter@herderewich.nl
tel: 0341-417460
Secretaris
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
Penningmeester
Karel Kok
penningmeester@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl
Martijn Pijnenburg

REDACTIE
Hoofdredacteur
Ed van der Heijden
Eindredacteur
Gijsje Verwijs-ten Hove
Redacteuren
Lex Schuijl, Jan Ruijne
Adviserend lid
Martijn Pijnenburg

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buitenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen
Karel Chr. Uittien

LEDENADMINISTRATIE
Karel Kok
penningmeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923

WERKGROEPEN:
Archeologie:
Jeroen Dielemans
archeologie@herderewich.nl
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Monumentencommissie:
Piet Stellingwerf
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
genealogie@herderewich.nl
Kroniek van Harderwijk:
Wietse Hummel
Hierden:
Evert Jacobs
hierden@herderewich.nl
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Joke en Harry Huijgen
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl

BEZOEKADRES:
Vischpoort, ingang Schapenhoek 9,
Harderwijk
Huismeester Vischpoort:
Karel Kok
huismeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923
Wim Petersen
Leden en niet-leden kunnen de Vischpoort huren voor het vieren van een feestje o.i.d. Informatie bij de huismeester.

CONTACT
www.herderewich.nl
Postbus 210
3840 AE Harderwijk
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

VITTEPRAETJE
Kwartalblad van de
Oudheidkundige Vereniging
HERDEREWICH
redactie@herderewich.nl

Sluiting aanleveren kopij voor het volgende Vittepraetje is 27 oktober 2018

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming van de redactie worden overgenomen voor commerciële doeleinden of ten behoeve van andere publicaties. De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de schrijver, een artikel in te korten. Overname van een artikel is alleen mogelijk na toestemming van de auteur en de redactie. Het redactiestatuut is -voor hen die daar behoefte aan hebben- op te vragen bij het secretariaat.

Plannen

Wanneer u dit Vittepraetje ontvangt, zijn we in de laatste maand van 2018 en maken we ons op voor een nieuw jaar: 2019. Nieuwe tijden, nieuwe kansen. Vanaf 1 januari gaan we onze nieuwe huisstijl gebruiken. Verder zijn we als bestuur aan het inplannen van activiteiten: 30 januari komt Wim Hagoort vertellen over zijn onderzoek naar de Arkemheerpolder, in het vorige blad schreven we er over. Het oude stadhuis zal geopend worden. In maart willen we weer een erfgoedcafé beleggen. En in september 2019 begint de herdenking 1940-1944/1945 in Gelderland.

We hebben in de krant kunnen lezen dat de provincie Gelderland ruim 6 miljoen euro uittrekt voor het project 'Gelderland herdenkt'. De totale kosten van dat project zullen rond de 16 miljoen euro bedragen. Europa remembers, Nederland herdenkt, Gelderland herdenkt, Veluwe remembers.... In 2016 is er al een stichting WO2GLD opgericht. In samenwerking met o.a. de Radboud Universiteit zijn er lijnen uitgezet en wordt er onderzoek gedaan naar dat historisch verleden. Ook TV Gelderland is al enige jaren bezig met het verzamelen van verhalen uit die periode. Hoe langer geleden, hoe meer aandacht er komt voor die geschiedenissen. De afstand in de tijd geeft ruimte om te beseffen hoe complex situaties waren, voor welke dilemma's men stond en hoe ingewikkeld de keuzes waren die gemaakt moesten worden.

Met de oprichting van de Stichting Joods Erfgoed Harderwijk hopen we aan het onderwerp 'Jodenvervolgung' een bijdrage te kunnen leveren. Zou het lukken om in 2020 de Joodse samenleving van toen nog meer een gezicht te geven? En te laten zien, wie er in de jaren 1940-1945 uit Harderwijk zijn weggevoerd en vermoord?

Misschien zijn er meer plannen voor activiteiten in het kader van het herdenken. We horen het graag. Maar eerst is er nog de decembermaand. Namens het bestuur wens ik u fijne dagen toe en een goede jaarwisseling en veel mooie plannen voor 2019!

Websites zijn:
www.WO2GLD.nl
www.omroepgelderland.nl/op-weg-naar-2020
www.75jaarvrijheid.nl

En volg Herderewich op www.herderewich.nl

Matty Moggré

bedankt!

Dit jaar heeft Jan van Wageningen aangegeven dat hij wilde stoppen met het verspreiden van het Vittepraetje. Jan heeft dat zo'n 17 jaar gedaan: elk kwartaal een stapel Vittepraetjes in zijn fietstas, op de fiets stappen en overal het blad in de brievenbus deponeren. En dat niet alleen. Hij coördineerde lange tijd de verspreiding van het blad. Dan lag de tafel vol met Vittepraetjes, toen nog in A5 formaat. Die taak hebben Wim Buitenhuis en Ben Companjen enkele jaren geleden overgenomen. Wel bedankt, Jan, voor zoveel jaren zwoegen in weer en wind, maar gelukkig ook regelmatig onder de zon. Willem van Sonnen neemt jouw wijk over, dus dat is prima geregeld!

prikkbord

Waar is de asbestdelver gebleven?

Waar is eigenlijk het beeld de asbestdelver gebleven? Het beeld dat in 1975 door het personeel van Asbestona aan de directie werd aangeboden ter viering van het 40-jarig bestaan. Het is een fraai beeld, gemaakt door de Berlijnse kunstenaar Johann Robert Korn. Auteur Rien de Visser (zie verderop in dit Vittepraetje) vindt dat het beeld een plekje verdient aan het Waterfront. Immers, de nieuwbouw van het Waterfront staat op de plaats waar vroeger de asbestcementfabriek van Harderwijk heeft gestaan. En al heeft het product asbest een nare bijmaak gekregen, Asbestona maakt wél deel uit van Harderwijks geschiedenis.

Harderwijk krijgt een geschiedenisquiz

Als u dit leest heeft Harderwijk -ijs en weder dienende- zijn eerste geschiedenisquiz beleefd. Het idee is afkomstig van Martijn Pijnenburg van onze vereniging en Pascal Kroon van restaurant Veluvia. In navolging van een kennis- en een kroegenquiz werd het tijd voor een geschiedenisquiz! Doel was onder meer om een jonger publiek te interesseren voor de lokale geschiedenis. Op 21 november zouden acht tot tien teams elkaars kennis gaan testen. Bij het ter perse gaan van dit nummer moest de quiz nog plaatsvinden. Dus of het een succes was? U leest dat ongetwijfeld in het volgende Vittepraetje!

Boek over de Harderwijkse Vermeers

Rendert Vermeer is op zoek naar oude foto's van een ieder die afstamt van de Harderwijkse Vermeers. De familie omvat omvangrijke vertakkingen. Behalve in Harderwijk, ook in het hele gebied tussen Barneveld en Apeldoorn, in Spakenburg en in Sioux County, Iowa. Heet u Vermeer? Of uw (bet)(over)(groot)moeder? Neem dan a.u.b. contact op met: Rendert Vermeer; rendert.vermeer@gmail.com. Voor meer informatie: erpeve.blogspot.nl

GEZOCHT

Ik zoek nog steeds iemand die een handgeschreven tekst (een klein boekwerk) wil uittypen, dus in "word" wil zetten, ofwel door gebruik te maken van de spraakcomputer of door hem in te tikken. Wie vindt dit een leuke klus? Het zijn verhalen uit het vissersleven. Meld je dan aan bij Matty Moggré.

Start restauratie schilderijen Grote Kerk

Veel geld is er nodig om de schilderijen op de plafonds van de Grote Kerk in oude glorie te herstellen. De restauratie van de dakconstructie plus het restauratiewerk aan de unieke schilderijen zijn begroot op ruim twee miljoen euro. Tal van initiatieven worden ontplooid om dit immense bedrag bijeen te brengen. Een hoogtepunt was de gloedvolle lezing die Hans Goedkoop, de presentator van het tv-programma Andere Tijden, op dinsdag 13 november in het Stedsmuseum hield. Goedkoop heeft zich opgeworpen als ambassadeur van de grote restauratieklus. Dat hij zich inzet voor Harderwijks erfgoed heeft te maken met zijn jeugd: hij ging in Harderwijk naar school. De schilderijen in de Grote Kerk stammen uit de 16e eeuw en zijn uniek in hun soort.

Een nieuw lid CRK, Commissie Ruimtelijke Kwaliteit.

De selectiecommissie heeft mevrouw Désirée van Liempt voorgedragen voor de invulling van de vacature in de CRK. Het bestuur van Herderewich heeft deze voordracht overgenomen. Het College van B&W zal haar voordragen aan het gemeentebestuur. In de vergadering van december beslist de gemeenteraad. Als er geen hobbels meer op de weg liggen, kan Désirée per januari 2019 deze taak oppakken. We zullen haar vragen in het volgende Vittepraetje kort even iets over zichzelf en haar motivatie te schrijven.

agenda 2019

Dinsdag 15 januari 2019

Lezing Gelderse Academie: 'Religieuze gezelschappen op de Veluwe', door John Exalto. Zie toelichting. In de Catharinakapel, aanvang 20.15 uur, zaal open om 20.00 uur.*

Woensdag 30 januari 2019

Lezing 'De Arkemheenpolder' door Wim Hagoort. In de Kiekmure, Harderwijk, aanvang 20.00 uur, zaal open om 19.30 uur.

Woensdag 13 februari 2019

Lezing Gelderse Academie: 'De Domineesfabriek', door Wim Berkelaar. Zie toelichting. In de Catharinakapel, aanvang 20.15 uur, zaal open om 20.00 uur.*

Dinsdag 5 maart 2019

Erfgoedcafé. Thema: 'Monumenten en duurzaamheid'. Voor tijd en plaats: houd de website www.herderewich.nl in de gaten.

Dinsdag 19 maart 2019

Lezing Gelderse Academie: 'Heden en toekomst van de religie', door Peter Verbaan. Zie toelichting. In de Catharinakapel, aanvang 20.15 uur, zaal open om 20.00 uur.*

* Toegang gratis, aanmelden niet verplicht, maar wel aan te raden: info@catharinakapel.nl

Gelderse Academie

De Gelderse Academie organiseert voor het seizoen 2018-2019 een Studium Generale over de ontwikkeling van religie op de Veluwe. Experts geven hun visie op dit onderwerp in vier openbare hoorcolleges in de Catharinakapel, Klooster 1 in Harderwijk.

Het eerste college was op 29 november. Dr. Gert van Klinken trakteerde zijn gehoor op een verhandeling over vroege religie op de Veluwe (prehistorie - Romeinse tijd - kerstening).

Dinsdag 15 januari:

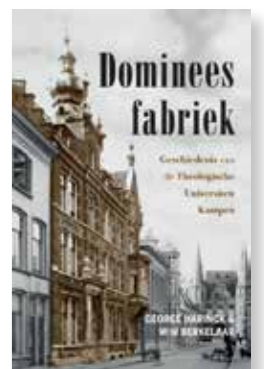
dr. John Exalto: Religieuze gezelschappen op de Veluwe.

In de 19^e eeuw ontstonden in Nederland leesgezelschappen waar in onderling verband thuis de Bijbel werd gelezen en geïnterpreteerd. Met name op de Veluwe ontwikkelden zich bijzondere gezelschappen die onder leiding van een beoefenaar hun godsdienst beleefden. Meestal waren de leden ook aangesloten bij de reguliere kerk, waar ze flinke invloed op uitoefenden. Zij zijn het ook die zorgden dat de Veluwe in de Biblebelt van Nederland terecht kwam. Onder anderen Jan Siebelink schrijft er over in zijn roman *Knielen op een bed violen*.

Woensdag 13 februari:

dr. Wim Berkelaar: De Domineesfabriek.

De Theologische Universiteit en Hogeschool van Kampen heeft veel predikanten geleverd die werden beroepen op de Veluwe. De Theologische Universiteit is in 1854 gesticht door De Gereformeerde Kerken. Deze school begint als een opleiding dwars tegen de culturele trend in. Ze staat vrij van het overige hoger onderwijs waar de overheid zorg voor draagt. Wat betekende de kerkelijke rol van deze instelling voor haar functioneren? Concurrentie, verwetenschappelijking, juridische erkenning, cultuurkritiek, democratisering, kerkscheuringen, internationalisering en de mondigheid van kerkleden trokken hun spoor in de turbulente geschiedenis van de Theologische Universiteit te Kampen.

Dinsdag 19 maart:

dr. Peter Verbaan: Heden en toekomst van de religie (op de Veluwe).

Wat is de betekenis van de eens zo sterk met deze streek verbonden religie nu de secularisatie lijkt te winnen, maar tegelijkertijd buitenkerkelijke christelijke groeperingen groeien. Wat is de huidige invloed van religie op maatschappelijke problemen, is er nog sprake van theologische ontwikkeling en wat betekent dit alles voor de toekomst van het religieus denken.

De asbeststeenfabriek van Harderwijk

Asbestona aan de Havendijk, vijftiger jaren.

Nu heeft asbest een slechte naam, maar hoe anders was dat in de jaren dertig. In die tijd werd de nieuwe fabriek Asbestona door Harderwijkers met open armen ontvangen. De fabriek betekende werkgelegenheid en midden in de crisisjaren, kort na de voltooiing van de Afsluitdijk, was nieuwe werkgelegenheid zeer welkom. Asbestona werd een belangrijk bedrijf, in de topjaren werkten hier 250 mensen. Rien de Visser schreef er een boeiend artikel over. Hieronder zijn tekst.

Om de historische toepassing van asbest in ontelbare (bouw-)producten beter te leren begrijpen, bekijkt Dakenraad in de serie Van Asbest dit duurzame mineraal, waaraan echter gezondheidsrisico's kleven, door een breed vizier. We reizen kriskras door de tijd naar plekken waar ook ter wereld die ons wat over asbest te vertellen hebben en koppelen die verhalen aan onze werkexpeditie naar een asbestdakenvrij Nederland. Zo leggen we nu aan in Harderwijk. Asbestvezelcementproducten hebben de merk-

naam Eternit aangenomen, ook in mijn Koenen-Endepols van 1956 lees je het. Toch kwam het eternit lang niet allemaal van Eternit uit Goor dat was voortgekomen uit het Amsterdamse Martinit. Een breed assortiment werd tussen 1935 en 1983 geproduceerd door Asbestona, de asbeststeenfabriek van Harderwijk. Toen de ooit zo florierende Hanzestad het moeilijk kreeg, was Asbestona naast toerisme en eendenfokkerijen de reddingsboei... tot die venijnige asbestangel kwam bovendrijven.

VAN HANZESTAD NAAR ASBESTSTAD

Als eeuwenoude Hanzestad heeft Harderwijk, met een stapelrecht voor vis, een rijk handels- en visserijverleden. Hoe verlaagt historisch Harderwijk zich dan toch met het binnenhalen van Asbestona tot het produceren van grauwe, goedkope asbestproducten die we nu moeten verdelen met 'regelfabrieken' die op volle toeren draaien?! Wilde de stad zich met 'De Asbeststeenfabriek van Harderwijk' ten tweede male als 'goedkoop' promoten? De Universiteit van Harderwijk, die de stad eerder bezat, had geen beste naam. Ze trok ook minder gefortuneerden aan omdat je er snel en goedkoop kon promoveren. Dat coryfeeën als de Zweedse arts, plantkundige, zoöloog en geoloog Carl Linnaeus (1707-1778) hier promoveerden, zouden we bijna vergeten. Ook Linnaeus had asbest in het vizier. Per zeilboot in de Harderwijkse haven aangekomen, kon hij geenszins bevroeden dat daar twee eeuwen later een asbestfabriek zou verrijzen met een asbestdrama als 'eindproduct'. Extra getroffen door dat asbestdrama zal Harderwijk nu boosdoener Asbestona gauw willen vergeten, ook al leverde de fabriek een breed assortiment duurzame producten van hoge kwaliteit af die een enorme impact hadden op bouwend Nederland. Asbestona, met een 'stapelrecht' in Asbeststad Harderwijk, leverde golfplaten tot ver buiten de Hanzeroute. De Harderwijker, 1939: "De N.V. Asbestona alhier heeft opdracht gekregen om voor de torpedo-inrichting van de Kon. Marine te Soerabaja te leveren een complete dakbedekking. Na gehouden kwaliteitsproeven en vergelijking met buitenlandsche fabrikaten werd aan het Asbestona-product de voorkeur gegeven".

DE AFSLUITDIJK EEN RAMP

Dat Harderwijk Asbestona in huis haalde, had alles te maken met de Afsluitdijk. Op 28 mei 1932 om 13.02 uur wordt het laatste gat in de Afsluitdijk gedicht. Heftige protesten van Zuiderzeevissers mochten niet baten. Dat zout zeewater veranderde in zoet meerwater was voor de vissers een ramp. Hoe moest Harderwijk het hoofd boven water houden achter een dijk die haar

visserij lamlegde? En dan wordt het ook nog crisistijd! Terwijl Nederland zich stort op grootschalige inpoldering, doet Harderwijk kleinschalig aan landwinning. Bij de vissershaven wordt een stuk land opgespoten voor een industrieterrein dat nieuwe werkgelegenheid moet verschaffen. Zandzuigers en baggermolens rukken aan. Een nieuwe vaargeul wordt gegraven, de oude pier weggebaggerd, nieuwe havens aangelegd met aanlegplaatsen voor stoomboten.

ASBESTONA ALS REDDINGSBOEI

Het is 1935. Met het patent van Ludwig Hatscheck, de uitvinder van de asbestvezelcementplaat, op zak laten de gebroeders Salomons van de Hollandsche Bouwstoffen Groothandel N.V. met het kantoor in Amersfoort, in Hanzestad Harderwijk de asbeststeenfabriek Asbestona verrijzen. Wouter Salomons (1903-1958) wordt de directeur. Ideale plek daar aan de Harderwijkse haven! Grondstoffen kunnen per schip worden geïmporteerd, eindproducten geëxporteerd. Arbeiders genoeg. En afval kan (in de beginjaren) op open water worden geloosd... Voor Harderwijk een reddingsboei. De eerste vergunning die de gemeente Harderwijk afgeeft betreft "het oprichten eener inrichting voor de vervaardiging van asbestcementproducten en het plaatsen van circa 14 electromotoren met een gezamenlijk vermogen van 125 P.K. op een perceel, gelegen aan de overzijde van de Haven (industrieterrein)." Asbestona start met zo'n 25 fabrieksarbeiders.

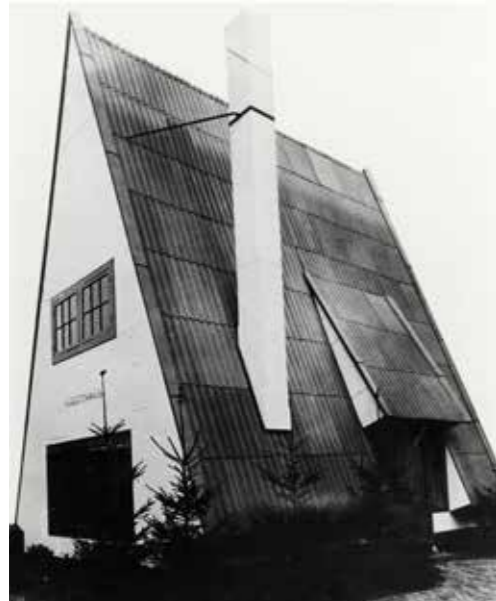

Het fabriekspersoneel van Asbestona, 1950.

Onder hen 10 tot 12 zonen van gewezen Zuiderzeevervaarders. Vanuit het verkoopkantoor in Amersfoort wordt flink aan de weg getimmerd om het brede assortiment Asbestona-producten aan te prijzen, variërend van platen tot buizen en bakken. Een advertentie uit de beginjaren: "Wat is de beste dakbedekking voor fabrieken, barakken, schuren, loodsen en overkappingen? Asbestona!" Voordelen? Asbestona platen zijn waterdicht, brandvrij, rotvrij, tegen houtluizen bestand, onverwoestbaar en bovendien goedkoop. Met de blik op verre landen wordt vermeld dat ze ook termietenvrij zijn.

HET ASBESTONAHUISJE

Al in 1936 staat Asbestona op de Jaarbeurs in Utrecht. Grote trekpleister is het Asbestonahuisje

Het Asbestonahuisje op de Jaarbeurs in Utrecht, 1936.

met witte wanden van vlakke asbestplaten en een dak van roodbruine golfplaten. Het weekendhuisje moet aantonen dat Asbestonaplatten zich ook uitstekend lenen voor bouwen 'onder architectuur'. En goedkoop! Kant en klaar, inclusief een betonnen grondplaat als fundering kost het demontabele huisje maar 3.000 gulden. Ontwerper is de Amersfoortse architect Gerrit Adriaans (1898-1971). Hij is ook de huisarchitect van Asbestona en verzorgt in die tijd tevens de typografie voor het drukwerk. De Haagsche Courant over het Asbestonahuisje: "Het maakt de indruk louter dak te zijn waaronder de muren werden vergeten." Het Algemeen Handelsblad beschrijft het uitvoeriger: "Op Vreeburg ontkomt niemand aan de bezichtiging van het asbesthuisje dat in letterlijken zin torenhoog boven de andere paviljoens uitsteekt en reeds in tal van kranten afgebeeld werd. Van de gewone weekendhuisjes onderscheidt het zich door zijn gedurfd vorm en

den aard van het materiaal, het "Asbestona". Wat is "Asbestona"? Het kortste antwoord op deze vraag zou zijn: asbestcement van Nederlandsch fabricaat. De naam "asbestona" is een fantasienaam, een samentrekking van de woorden asbest en steen, omdat "asbestona" weer tot steen geworden asbest is. Wie dit huisje met zijn puntdak binnengaat wordt getroffen door de felle kleuren van het interieur. Alles is glanzend gelakt: gele vensterbanken waartegen de effen terra gordijnen het bijzonder goed doen, verblindend blauw van het keukentje, alles in den geest van Montesorispeelgoed. Als voordeelen van het materiaal werden ons genoemd: grote sterkte; ongevoelig voor temperatuursinvloeden en verschillen; waterdicht; warmte en koude werend; licht van gewicht en vuurbeschermend. Men ziet, dit alles is niet gering. Voor een paar duizend gulden kan men zoo'n woninkje met een behoorlijk aantal vertrekken en eenige slaapkamers boven, laten bouwen. In zekeren zin is dit huisje een goed reclamebord voor de jaarlijkse vorstelijke afdeling Bouwmaterialen die weer grootendeels in de benedenzalen [van de Jaarbeurs] is ondergebracht. Opnieuw blijkt [ook] hoe dankbaar het moderne product zich leent tot het ontwerpen van vreemdsoortige en luxueuze interieurs."

GROEI EN BLOEI

Asbestona gaat flink groeien. De bebouwde oppervlakte neemt toe van 450 m2 bij de start tot 15.000 m2 rond 1970 als de groei tot stilstand komt. De gemeente geeft vergunning na vergunning af voor uitbreiding van de fabriek, voor loodsen, silo's, kantoren of een directievilla. Hoeveel vrachten asbeststof arriveren niet jaarlijks per boot in de haven van Harderwijk? In 1979 verwerkt Asbestona 2.100 ton aan asbestvezels. En hoeveel asbest afval er rond Harderwijk belandt, niet alleen rondom woningen van personeelsleden? Advertentie in De Harderwijker, 1936: "Gratis af te halen asbestcementpuin voor wegverharding bij Asbestona N.V., Haven, H'wijk."

Het personeelsbestand groeit van zo'n 25 tot 250 in de topjaren.

NAAR ETERNIT

De start in 1935 van de asbeststeenfabriek als reddingsboei voor Harderwijk baart echter meteen grote zorgen. Asbestona is in 1935 nog

niet in bedrijf of concurrent Eternit nestelt zich in 1936 aan het net gegraven Twentekanaal in Goor. De vraag naar 'eternit' is gelukkig zo groot dat Asbestona die concurrentie prima aankan. Wel duikt al in 1958 een bericht op over samenwerking van Asbestona met Eternit. In dat jaar wordt de E.E.G. opgericht. De Euromarkt biedt nieuwe kansen. Ook is er meer efficiency geboden. Als het in de jaren 70 minder gaat met 'asbest' wordt de samenwerking intensiever, wat uiteindelijk in 1981 leidt tot het opgaan van Asbestona in Eternit. In 1983 wordt de gehele productie overgeheveld naar Goor. De asbeststeenfabriek van Harderwijk sluit de deuren.

WATERFRONT ALS TREKPLEISTER

MijnGelderland: "In 2014 is het resterende deel van de asbestfabriek gesloopt. De materiële erfenis van Asbestona is dan verleden tijd, maar de immateriële sporen van de asbestindustrie blijven bestaan." De plek van Asbestona wordt grondig gesaneerd. Ook zo'n 800 andere locaties in en rond Harderwijk. Een miljoenenproject. Confronterend voor de (potentiële) asbestslachtoffers. Om het tij te keren moet het project Waterfront van 'Harderwijk aan het water' een trekpleister maken. Een kleurrijk dakenlandschap van nieuwe woonhuiscomplexen komt in de plaats van het grijze dakenconglomeraat van Asbestona. Er is aandacht voor verbeelding van de historie van Hanzestad Harderwijk. En voor Asbestona? Stadsmuseum Harderwijk koestert (een stuk van) de laatste op 22 december 1982 door Asbestona geproduceerde asbestplaat, veilig in kunsthars gegoten. Is dat asbestrelict niet het best op zijn plek in het nieuwe Historisch Kenniscentrum in het raadhuis waar Asbestona steeds weer op tafel kwam? Daar goede en slechte tijden van Asbestona in beeld brengen? Daar de Harderwijkers een plek geven om lief en leed van Asbestona te blijven delen? En mogen we de bronzen asbestdelfer van de Berlijnse kunstenaar Johann Robert Korn die het personeel in 1975 bij het 40-jarig jubileum de directie aanbood weer aan de haven zijn werk zien doen om Asbestona ter plekke in beeld te houden? Nu asbestvrij! (Eerder verschenen in *Dakenraad*, tijdschrift voor alle daken, nummer 144, juni 2018, serie van Asbest.)

OVER DE AUTEUR

Rien de Visser (1947) heeft een planologische achtergrond. In de lijn van de rijksnotabevelde (1999) die erfgoed wil verbinden met ruimte en stenen met verhalen, richt hij zich nu op topobiografie, het levensverhaal van plekken. Sinds 2007 verzorgt hij in die lijn voor het tijdschrift *Dakenraad* de serie Van Golfplaat, nu opgevolgd door de serie Van Asbest.

FOTO'S

Stadsmuseum Harderwijk

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe; Oudheidkundige Vereniging Herderewich; Stadsmuseum Harderwijk.

Verder:

www.vischafslagharderwijk.nl

www.waterfrontharderwijk.nl

www.delpher.nl

Han en Mina de Lange met hun kinderen.
Achter van links naar rechts: Henny, Gerdien, Fransien, Clazien, Annie en Gré;
vooraan links Mien en rechts Hanny; midden zoon Johannes Peter.

Gezusters De Lange al vijf generaties lang een begrip in Harderwijk

In Harderwijk is de winkel van Gezusters de Lange een begrip. Al meer dan honderd jaar wordt aan de Vischmarkt onderkleding verkocht. Bijzonder is dat het bedrijf altijd in de familie is gebleven. Het is een oud bedrijf, maar zeker geen 'truttenwinkel'. Het is nu een moderne zaak. "Mensen willen geen borstrokken meer."

Terug naar de oorsprong. We schrijven het jaar 1910. Toen openden Willemina Klasina (Mina) Jansen en Johannes Peter (Han) de Lange een kledingzaak. Het was in die tijd heel uitzonderlijk dat een zaak door een vrouw werd geleid. In eerste instantie was het een echte 'Winkel van Sinkel'. Mina verkocht er van alles. Dat Mina een kledingzaak begon was niet uit weelde. De inkomsten

waren een noodzakelijke aanvulling op het inkomen van echtgenoot Han. Hij ging al jong als vissersjongen naar zee maar dat leven beviel hem niet echt. Om zijn vrouw en dochters He(i)ntje (3) en Gerdien (1) te onderhouden ging Han bij zijn schoonouders, Andries Jansen en Gerbrig (Garre) Foppen aan de slag. Hij werd brandstofhandelaar en ventte daarnaast met turf.

SCHAPENHOEK - WINKEL VAN SINKEL

Voor twee kwartjes in de week werd aan de Schapenhoek 9 een huisje gehuurd. Hier begon op 10 april 1910 de geschiedenis van de Gezusters de Lange, in combinatie met kolen en turf. Han richtte tegenover de winkel bij de Vischpoort zijn kolenhandel in.

Het stel wilde het pand van Janus Visch aan de Vischmarkt 2 graag kopen en voor een paar duizend gulden werd de zaak beklonken. Het paar had echter niet het gehele bedrag, maar slechts 250 gulden, en betaalde maandelijks af met 100 gulden. Het nieuwe pand werd een echte 'Winkel van Sinkel'. Mina verkocht echt van alles: van jassen, broeken, wollen ondergoed, nachtjaponnen, schorten tot zuidwesters, petroleum en oliegoed.

Terwijl Mina haar winkel in haar eentje runde, verdiende Han zijn kostje met zijn turf en kolenhandel. Het stel verhuisde vanuit het huurhuisje aan de Schapenhoek en betrok de ruimte achter de winkel.

Het was altijd een drukte van belang bij de familie De Lange. De kinderen werden al vroeg bij het werk ingeschakeld. Zij hielpen de klanten aan een 'tienkop' of een 'kwart mud' eierkolen, lange en korte turf, briketten of vuurmakers. Vuurmakers waren in olie gedrenkte repen houtafval, waar men de kachel mee aanmaakte. Ook timmerden zij kistjes voor de spiering, waarvoor zij een halve cent per stuk kregen.

VERBOUWING VISCHMARKT

Mina legde in 1911 de grondslag van de sinds jaren bloeiende zaken van de Gezusters de Lange op de Vischmarkt 2.

Het oude dubbele winkelpand met twee ingangen en vier ramen in het perceel Vischmarkt 2 en 4 werd, door het aantrekken van een vroegere woonkamer, later magazijn, uitgebreid met een speciale afdeling woningtextiel, waar de nieuwste creaties in dit genre in ruime keuze werden aangeboden: overgordijnstoffen, vitrages, kokoslopers, dekens, spreien en veel meer.

Gerdien, één van de gezusters De Lange, die hier de scepter zwaaide, werd daarbij later, vanaf de jaren zestig, geassisteerd door haar neef en rechterhand Han Doppenberg, algemeen 'Han de Lange' genoemd.

DE GOEDKOPE WINKEL

De dochters He(i)ntje (Henny) en Gerdien namen de winkel in 1932 van hun ouders over. Ze gaven de winkel een nieuwe naam: 'De Goedkope Winkel van Gez. De Lange'.

Destijds schonk men geen aandacht aan winkelsluitingstijden of Arbeidsvoorschriften, maar men werkte dikwijls tot 's avonds laat door. Want dan kwamen andere winkelleigenaren, na het sluiten van hun winkel, nog even 'buurten'. Het was in die tijd vaak een 'zoete inval'.

Een advertentie uit 1940

De verwarming bestond destijds uit een grote zwarte salamanderkachel met een lange pijp. Zuster Gré: "Om de warmte goed te benutten stond er een pan met eten op de kachel. Op zekere dag kwam de oude heer Schilder, van het Schilders Nieuwsblad, in de winkel om advertenties op te halen. Hij keek in de pan en vroeg; "Moet de rode kool er nog niet bij?" Die man hield daar veel van, zoiets vergeet je niet", aldus Gerdien.

In de Goedkope Winkel werden ook coupons en garneringen verkocht. De stoffen werden op kartonnen rollen gewikkeld en op stellages in de winkel opgeslagen. Wanneer bezoekers een stof kochten ontvingen zij een coupon gratis.

MODE AAN DE DONKERSTRAAT

Gezusters de Lange was in de loop der jaren een begrip geworden in Harderwijk. In 1936 zette Henny de Lange samen met haar zuster Gerdien het bedrijf verder op. Zussen Gré en Fransien hielden zich in hoofdzaak bezig met het maken van patronen en het knippen van de stof voor de klanten.

Henny betrok in maart 1936 ook een ander pand, namelijk Donkerstraat 2. Haar zuster Gerdien bleef op de Vischmarkt. De kokosmaten- en gordijnenverkoop werden in de winkel van zus Gerdien aan de Schapenhoek 10 ondergebracht. Op Vischmarkt 2 en 4 werden nog ondergoed, baddoeken, nachtgoed en folklorestoffen verkocht.

Door een verbouwing kreeg het huis in de Donkerstraat een geheel ander aanzien.

De ruime etalage, de glas-in-lood ramen en een goede verlichting in de stofvrije etalagekast zorgden dat de winkel ook 's avonds beter opviel. In de winkel vond men een toonbank met glazen vitrine, terwijl de winkelpanden een ruime keuze van dames- en kinderstoffen boden.

Boven bevond zich de naaikamer en een paskamertje, zodat men alles bij de hand had om de klanten goed te bedienen.

De voorraad van de japonstoffen bevond zich hoofdzakelijk in de Donkerstraat. Wel waren in de winkel aan de Vischmarkt monsters voorhanden, maar voor een keuze uit de voorraad diende men naar de Donkerstraat te gaan.

OORLOGSJAREN

Naarmate de oorlog vorderde werden de stoffen schaarser en kwamen op de bon. Onprettig voor de gezusters, die zich realiseerden dat het minstens zo vervelend was voor de klanten. Daarom bedachten ze een vernuftig systeem dat niemand punten van de bonkaarten kostte. Zij beseften dat iedereen nog wel oude kleding had waaraan nog goede stof zat. Er kwam een folder, die werd verspreid onder de zorgelijke moeders: "Uit twee restanten, kunt u ook goed een aardig japonnetje maken". Hetzelfde ging op voor

de regenjas of een blouse en tegen schappelijke prijzen waren patronen verkrijgbaar bij Gezusters de Lange. Slijtend ondergoed kon men ook naar de dames brengen die er op hun beurt weer van twee één lieten fabriceren. De met vakmanschap door drukkerij Flevo gedrukte folder sloeg aan. De patronen vlogen de deur uit! En aan de oorlog kwam een eind, zodat (citaat uit de folder) "U na den oorlog weer nieuwe fijne stofjes te kust en te keur kunt krijgen".

De zaak in modeartikelen was toen opgezet in het pand Donkerstraat 2 maar na een verbouwing bleek al spoedig dat dit te klein was. Een verhuizing was noodzakelijk en daarom besloot men in 1950 om intrek te nemen in het pand aan de

En zo is het allemaal begonnen: heel bescheiden in een oud pandje op een half verscholen hoekje van de Vischmarkt.

overzijde Donkerstraat 3. Ook in dit pand volgden weer diverse verbouwingen, evenals later in het pand Donkerstraat 20, dat in 1963 in gebruik werd genomen.

AFSCHEID VAN DE DONKERSTRAAT

Aan de Donkerstraat viel in de jaren zestig het doek voor Gezusters de Lange.

Henny de Lange had in 1968 bijna de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en achtte de tijd rijp om het roer in handen te geven van de heer G. Wildschut. Hij was sinds 1968 in het bedrijf als vennoot werkzaam.

Henny, een echte zakenvrouw, nam afscheid van een bedrijf waar zij zich haar gehele leven voor had ingezet. „Men moet zich ook weten terug te trekken en het aan een jongere generatie willen overgeven. Je kunt nu niet altijd blijven doorwerken. In de heer Wildschut heb ik dan een waardige opvolger gevonden waar ik erg blij mee ben.”

HEROPENING - OUDE TIJDEN HERLEVEN

Gerdien, ondertussen, bleef gewoon zaken doen aan de Vischmarkt. Zij trok zich niks aan van een pensioengerechtigde leeftijd en bleef werken tot haar 81e. In 1989 werd de winkel Vischmarkt 4 overgedaan aan nicht Tiny Hüther-Ligtermoet, een dochter van Mien. Elf jaar later, in het jaar 2000, besloot Tiny de winkel te moderniseren. Na een grondige opknabbeurt werd de winkel heropend. Bijzonder daarbij

is dat die heropening plaatsvond in het bijzijn van drie zussen De Lange, te weten Gré, Mien en Hanny.

“Het is weer precies zoals vroeger, nu wij hier weer staan, als drie gezusters De Lange en de winkel er grotendeels weer uit ziet als in 1910, toen onze moeder de zaak begon,” aldus Mien. Samen met Gré en Hanny de Lange keek ze haar ogen uit bij het zien van ‘hun’ winkeltje aan de Vischmarkt. Voor hen was het heel wat jaren geleden dat zij textiel en ondergoed verkochten.

Het echte ouderwetse ondergoed heeft plaatsgemaakt voor luxe lingerie, kwaliteitsondergoed en pyjama's. Maar ook linnengoed en tafelkleden worden verkocht in de gerenoveerde winkel. Wat het pand zelf betreft: de gipsplaten plafonds zijn verwijderd en de authentieke oude balken, compleet met houtsnijwerk balkdragers aan de uiteinden, zijn weer tevoorschijn gekomen. Onder het dak liepen drie plafonds om de warmte binnen te houden. Bij de verbouwing kwam ook de oude schouw van vroeger tevoorschijn die volgens de Oudheidkundige Dienst

Tiny luidt de bel: het 100-jarig jubileum wordt gevierd. Het feest wordt opgeluisterd door koor De Aalzangers.

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe en interview met Tiny, Ellen en Bibi van Gezusters De Lange.

VOETNOT BIJ HET ARTIKEL

¹ Han en Mina brachten acht dochters en een zoon groot. Zes van deze acht dames hebben vervolgens een eigen zaak geleid. Bij de heropening in het jaar 2000 waren nog drie zussen in leven. Gré overleed in 2016 en Mien in april 2018. Bij het ter perse gaan van dit nummer was alleen Hanny nog in leven.

rond 1800 moest zijn vervaardigd. Bijzonder in het pand is de vloedkamer. Voorin de winkel liep de oude, originele vloer 18 cm af zodat bij vloed of springtij het water van de Zuiderzee kon aflopen en niet verder naar binnen kwam.

TINY, DE DERDE GENERATIE

Tiny stond al zo'n twintig jaar in de zaak op de Vischmarkt toen ze de winkel in 1989 van haar tante overnam. Gerdien was nooit getrouwd en dus was Tini een logische opvolger. Tiny: "Ik ben in de winkel opgegroeid met mijn tantes. Tante Gerdien stond hier het meest op de Vischmarkt in de winkel."

Tiny heeft alle kneepjes van het vak onder de knie gekregen en houdt de naam van de familie hoog. De panden Vischmarkt 2 en 4 zijn samengevoegd en Tiny heeft het geheel in een winkel met luxe lingerie getransformeerd. Tiny heeft twee zonen en een dochter, Ellen. Deze Ellen had sinds 2004 een winkel in Ermelo, eveneens onder de naam Gezusters de Lange. In 2013 is Ellen samen met Tiny verder gegaan in de winkel op de Vischmarkt.

Bibi, Tiny en Ellen in de deuropening van de winkel aan de Vischmarkt.

HEDEN EN TOEKOMST - GEEN MUSEUM

De huidige winkel is gemoderniseerd maar valt, als een van de oudste panden van Harderwijk, ook onder Monumentenzorg. Nog steeds staat Tiny met plezier in de winkel. Volgens Ellen heeft de winkel, doordat hij al zo lang bestaat, het imago van 'truttewinkel' gekregen. "Onterecht, we zijn vooruitstrevend en zoeken naar moderne artikelen. Daarbij zijn we ook geen museum maar een modern bedrijf. We zijn al jaren bezig geweest om het imago bij te stellen door ons materiaal naar de geest van deze tijd om te vormen. De mensen willen geen borstrokken meer. Daarom hebben we ingezet op modern goed: van herenstring tot de lange onderbroek en bh's met een cup van A - N, die ook niet overal in een standaardlingeriezaak verkrijgbaar zijn. Zoals oma al vooruitstrevend was, gaan we verder. Oma zou gezegd hebben: kind, dat doe je goed."

Het is niet ondenkbaar dat kleindochter Bibi in de toekomst de familietraditie van de gezusters De Lange voortzet.

Een scheepsramp verdicht

Het vissersbestaan op de Zuiderzee was ongewis en vol gevaren. Herdenkingsmonumenten in steden en dorpen rond Zuiderzee en IJsselmeer getuigen daarvan. Op het monument voor verdronken vissers in Harderwijk staan 40 namen. Achter elk van deze namen gaat een tragisch verhaal schuil. Schrijver Robert Oosterhof kreeg van de familie Petersen uit Harderwijk een gedicht aangereikt waarin een dergelijk drama op rijm wordt verwoord. Hieronder Oosterhof's verslag van zijn speurtocht naar de oorsprong van dit gedicht.

Naar verluidt zou het gaan om twee broers Petersen die in 1834 bij het vissen waren verdronken. Het gedicht is geschreven door G. Hulsman en in de aanhef staat: 'aan mijn vriend Willem Petersen. Ter herinnering aan onze kennismaking aan het strand te Harderwijk juli 1884.' We mogen aannemen dat Willem Petersen degene is geweest die Hulsman heeft geïnformeerd en tot zijn dichtwerk heeft geïnspireerd. Het gedicht is gedateerd augustus 1884 hetgeen impliceert dat er niet minder dan vijftig jaren zijn verstreken tussen het rampjaar en het moment van schrijven van het gedicht.

EEN DRAMA IN 1834?

Op het monument voor verdronken vissers in Harderwijk staat in 1834 geen Petersen vermeld. Ook het raadplegen van kranten uit die tijd leidt niet tot resultaat. Misschien is dat laatste niet zo vreemd omdat er nog geen regionale krant bestond waarin dit drama ongetwijfeld beschreven zou zijn. Maar ook gegevens uit de Burgerlijke Stand van Harderwijk verschaffen geen duidelijkheid. Er is, in de bedoelde periode, geen akte van overlijden waarin van verdrinking van twee broers Petersen melding wordt gemaakt. Enig houvast biedt wel 'Petersen, 350 jaar vissers van Harderwijk', het door W. Bruinink samengestelde familieboek over het geslacht Petersen. Daarin lezen we dat de visser Peter Petersen, op 15 september 1793 in Harderwijk geboren, op 8 november 1834 verdrong bij Enkhuizen en aan land spoelde bij Blankenham aan de Friese kust (sic). Onduidelijk is welke bron benut is.

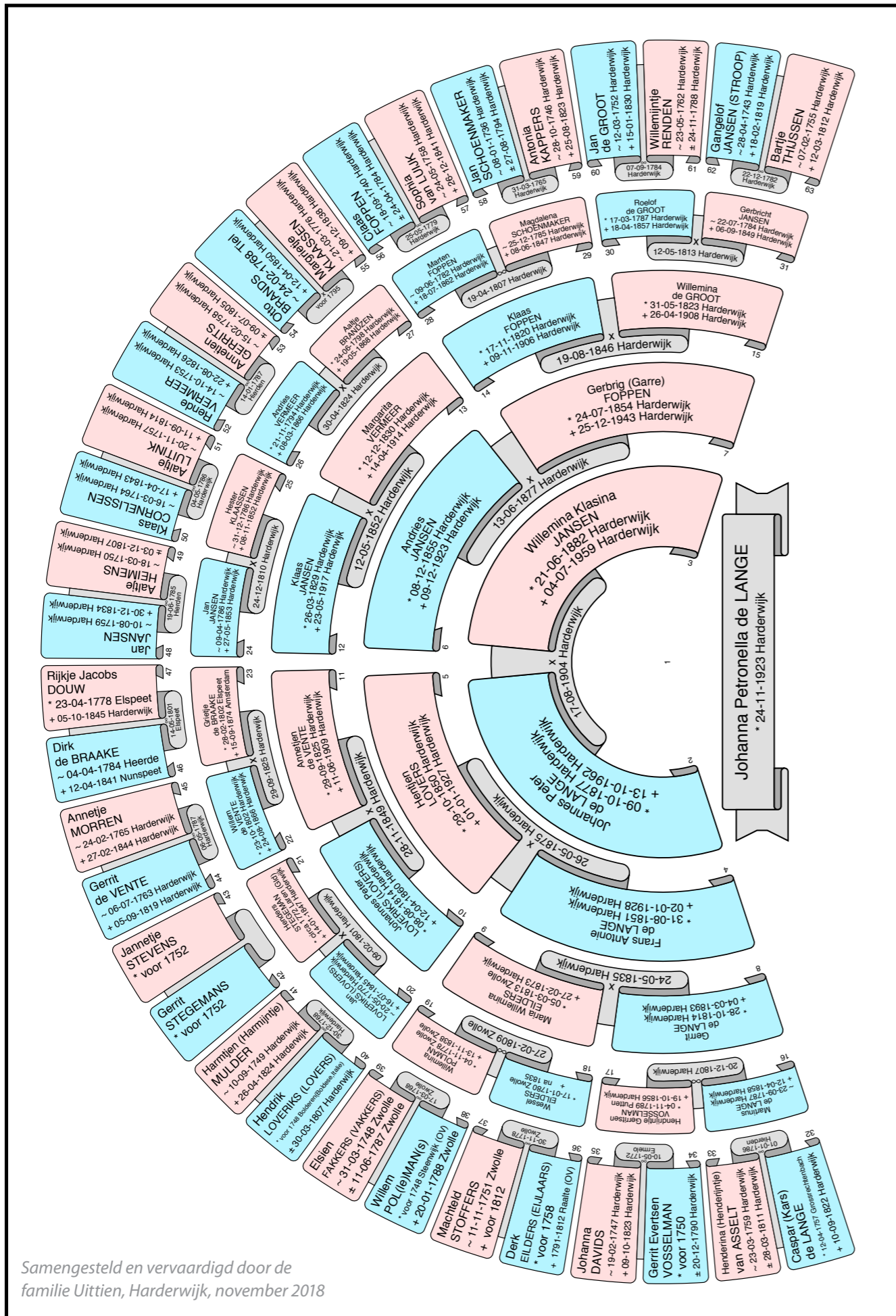
WAT HEEFT ZICH OP DIE NOVEMBERDAG AFGESPEELD?

De ingekomen stukken der gemeente Harderwijk verschaffen helderheid. Voor de Burgemees-

Voor de achterkleinzoon van Peter Petersen, ook een Peter Petersen, bouwde werfbaas Oost in 1937 de rondboer HK 9. De auteur van dit artikel werd in 2006 eigenaar en bracht het schip weer in originele staat.

ter der Stad Harderwijk verklaarden Harmen Petersen, van beroep visser, en Gerrit Gerritsen, knecht bij Harmen, dat zij op 7 november 1833 des namiddags om zes uur aan boord van de schuit zijn gegaan om zich ter visvangst in zee te begeven. Dat tegelijkertijd Peter Petersen, broeder van de eerder genoemde Harmen, met hetzelfde doel, met twee van zijn zonen, de oudste ongeveer negentien jaar en de andere ruim veertien jaar, mede aan boord van zijn eigen visschuit is gegaan waarbij zij beiden zeewaarts gaande, koers zetten naar de kant van Elburg. Het was al donker; ofschoon zij niet ver van elkaar verwijderd waren konden ze elkaar

Samengesteld en vervaardigd door de familie Uittien, Harderwijk, november 2018

niet zien maar wel horen. Beide schepen hadden hun zeil gereefd maar blijkbaar luwde de wind en er werd besloten het rif uit het zeil te halen. Er stond een holle zee, dat wil zeggen steile golven waardoor, nemen we aan, de schuiten, zeker met gereefd zeil, fors slingerden. Zeil meerderen is dan een logische actie: het schip zet zich vaster in zee. Dan gaat het mis. Mogelijk is vader Peter Petersen de plecht opgegaan om het rif uit de fok te halen. Harmen Petersen en Gerrit Gerritsen hoorden plotsklaps een akelig geschreeuw van de beide kinderen op de andere schuit: vader is overboord gevallen!

Ofschoon door schrik bevangen schoten Harmen Petersen en Gerrit Gerritsen terstond te hulp. Toen ze de andere schuit bereikten waren de kinderen in wanhoop en zelfs in levensgevaar. Door de duisternis konden ze niet zien waar Peter Petersen zich bevond maar ze hoorden hem wel

Er was nog geen polderland toen Peter Petersen in 1834 overboord sloeg en verdronk. Zijn lichaam spoelde aan op de dijk bij Blokzijl

water uitspuwen, verschrikkelijk brullen en met de handen op het water slaan. Toen ze eenmaal de plek des onheils hadden bereikt ontwaarden zij daar niets meer en moesten besluiten dat hij reeds gezonken was. Het was niet verantwoord dat de twee zoons alleen op het schip bleven. Knecht Gerrit stapte over, de jongste zoon van Peter Petersen kwam bij oom Harmen aan boord. Nog drie uren kruisten zij heen en weer maar alles bleek vruchteloos. Alle hoop was verloren en de volgende ochtend om zeven uur kwamen zij weer terug in Harderwijk. Als signalement van de verongelukte werd opgegeven: hij was gekleed in een linnen boezeroen, een blauw duffels buis, een roodbaaien hemd met witte bottenknopen, een bovenbroek, een roodbaaien onderbroek, donkergrijze kousen

en een paar klompen met daarop het merk X. Voorts droeg hij een breukband en gouden knopen in het hemd waarvan de ene gemerkt was met een G en de andere met XX.

De burgemeester van Harderwijk maakte proces-verbaal op; na voorlezing ondertekende Harmen Petersen; knecht Gerrit Gerritsen verklaarde niet te kunnen schrijven.

Dan wordt het stil. De familie zal geen hoop meer gekoesterd hebben maar zou het stoffelijk overschot nog boven water komen?

VOLLENHOVE JANUARI 1834

OP 26 januari 1834 wordt in Vollenhove het volgende proces-verbaal opgemaakt:

“Op heden den zesentwintigste januari van het jaar 1834, zijn wij meester Harmen van Sloet, vrederechter van het kanton Vollenhove, arrondissement Zwolle, provincie Overijssel, bij missive van de veldwachter Hendrik Maas te Blokzijl, geïnformeerd dat door eene Jan Biesterveld, sjouwerman, wonende te Blokzijl, op de uitdijken benoorden Blokzijl het lijk van een manspersoon is gevonden. Wij hebben ons daarheen begeven om gemeld lijk te inspecteren. Aldaar gekomen hebben wij op het droge land gevonden het lijk van een manspersoon van middelbare lengte en schijnbaar van middelbare jaren, de armen boven het hoofd samen geslagen, zijnde gekleed met een linnen boezeroen over zijne klederen, daaronder een blauw duffels buis, een roodbaaien borstrok met witte bottenknopen, een wit linnen hemd, een rood baatje en witte linnen onderbroek, een zijen overbroek, donkergrijze kousen en klompen gemerkt X. Wij hebben behalve het merk aan de klompen geen merken aan de klederen bevonden. De gemelde persoon had een lederen breukband om het lijf. Bij nauwkeurig onderzoek hebben wij bij gemeld lijk geen geldende papieren of iets van enige waarde gevonden. Door de heer Gerrit van Nunspeet (vermoedelijk de schouwwarts, R.O.) is het stoffelijk overschot geïnspecteerd. Hij heeft aan ons verklaard dat hoezeer gemeld lijk reeds zeer aan het vergaan was, hij geen teken had gevonden welke enig vermoeden van gewelddadige dood aanduiden en dat het hem aller waarschijnlijkst voorkwam dat deze persoon van een schip was verongelukt en verdronken. Vervolgens heeft zich bij ons aangemeld Hendrik Maas, veldwachter van de gemeente Blokzijl die aan ons heeft overgeven 2 gouden hemdknopen, zijnde gemerkt aan de

ene zijde G en aan de andere zijde XX welke hij met de vinder van het lijk Jan Biesterveld en zijn zoon Bart Biesterveld gevonden hadden dat aan de halskraag van het hemd waren vastgenaaid met een zwarte draad. Welke gouden knopen wij aan onze griffier hebben overgegeven om deze te bewaren”.

Het proces-verbaal werd opgemaakt, voorgelezen en ondertekend door Gerrit van Nunspeet, Hendriks Maas, vrederechter Van Sloet en de griffier.

Weliswaar was bij Blokzijl een stoffelijk overschot aangespoeld, maar de identiteit van het slachtoffer was daar onbekend. Tussen Harderwijk en Elburg sloeg Peter Petersen overboord en verdronk maar of en waar het stoffelijk overschot zou worden gevonden?

We spreken over een gebeurtenis van bijna twee eeuwen geleden toen van uitgebreide communicatienetwerken geen sprake was. Aannemelijk is dat in het informele circuit der Zuiderzeevissers de beide feiten zijn gecombineerd. Vissers van de Zuiderzee troffen elkaar soms op zee of in havens en ongetwijfeld is het verhaal van de verdrinking van Peter Petersen door zijn familie en andere vissers uit Harderwijk verteld en verspreid, waarbij mogelijk door een visser uit Vollenhove gewezen is op het aanspoelen van een lichaam bij Blokzijl.

Het toegangshek van de begraafplaats in Blokzijl, met de tekst 'Memento mori' ofwel 'gedenk te sterven'

De familie Petersen zal de gemeente Harderwijk daarover hebben geïnformeerd die op 28 januari 1834 aan Burgemeester en wethouders te Blokzijl de volgende brief schrijft:

‘Voor ruim 2 maanden is op de hoogte van deze stad overboord gevallen en verdronken, de persoon van Peter Petersen, visser, woonachtig alhier, nalatende een vrouw en negen kinderen. Dezelve was oud circa 41 jaren, van de pokken geschonden en kaal hoofd. Gekleed met een pije buis en klompen, een paar gouden hemdknopen door een touwtje aaneen gebracht. Daarvan de familie gehoord heeft dat deze persoon bij U edelachtbare zou zijn aangebracht en tegen betaling der kosten van begraaving de goederen van deze verongelukte terug te mogen ontvangen’.

Op 3 februari 1834 bericht de Burgemeester van het Ambt Vollenhove en van Blokzijl zijn ambtsgeenoot in Harderwijk het volgende:

‘Naar aanleiding van uw missive van 28 januari heb ik naar de daarbij bedoelde drenkeling onderzoek gedaan en bevonden dat voor enige dagen door de heer Stederechter van dit Kanton proces-verbaal van lijkschouwing is opgemaakt, waaruit het mij voorkomt dat er weinig twijfel bestaat of het is dezelfde persoon waarvan in uw missive melding gemaakt wordt. Deze is te Blokzijl begraven terwijl van de klederen niet meer aanwezig zijn dan slechts de 2 gouden hemdknopen welke zich bevinden bij de assessor der Gemeente Blokzijl. De kosten van begraaving heeft men mij opgegeven te bedragen fl. 17,50 waar onder die van het graf en het zinkgeld, over welke laatste ik gezegd heb dit niet in rekening te willen brengen weshalve deze som nu minder is’.

Op 25 februari 1834 zendt de Burgemeester van Vollenhove dan nog een brief aan zijn collega in Harderwijk met een extract uit de registers van de Burgerlijke Staat. De inhoud gelijkt in hoge mate op het proces-verbaal dat naar aanleiding van het vinden van het stoffelijk overschot bij Blokzijl is opgemaakt. Ondanks alle droefenis heeft de familie Petersen in ieder geval de zekerheid dat vader gevonden en begraven is.

HET GEDICHT UIT 1884 EN HET DRAMA IN 1834

Hoort het in 1884 geschreven gedicht wel bij de verdrinking van Peter Petersen in november 1833 zoals in de familie Petersen wordt verondersteld? Het lijkt er niet op. Het gedicht bevat enkele biografische aanwijzingen die mogelijk houvast geven om de datering van het drama te traceren.

De eerste 4 verzen luiden:

*'t Was avond en het water schoon
De vloot op 't glooiend strand
had al zijn netten nog ten toon-
gespreid in touw en want.*

*De zon neeg zich ten Westen voort.
Men maakte zich gereed,
totdat het zeilree werd gehoord
en 't schip het strand ontgleed.*

*Zoo maakte zich ter vaart ook klaar
Twee broeders uit één huis.
De jongste had een ouderpaar,
en d'oudste een gade thuis.*

*Hij smaakte pas een vrolijk jaar,
't Geluk van huw'lijkstrouw.
Het vormd' een aardig jeugdige paar
Hij met zijn jonge vrouw.*

Het derde en vierde vers laten zien dat het om 2 verdronken broers gaat van wie de één, de jongste, nog thuis bij zijn ouders woont. De oudere broer is nog maar een jaartje getrouwd. Het drama uit 1833 betreft één visser, Peter Petersen. Weliswaar was er wel een jongere broer bij deze gebeurtenis betrokken, maar hij voer op een ander schip en was de aanbrengrer van het slechte nieuws.

Op zoek naar de gebeurtenis die tot het gedicht inspireerde komen we uit in 1882.

De broers Kars en Albert Petersen verdronken op de Zuiderzee bij Bunschoten.

Het Overveluwsch Weekblad (OVW) berichtte op 3 mei 1882:

"De storm die bij tusschenpozen vorige week woedde, was noodlottig voor het vissersvaartuig van W. Petersen, dat, bemand met twee zijner zoons en een knecht, op de hoogte van Bunschoten omsloeg. De jongste der beider broers, aan het roer staande, vond terstond zijn dood in de golven; de ander, met den knecht, bleef op de omgekeerde kiel verscheidene uren achtereen in dreigend gevaar, toen een visscher uit Bunschoten hen bemerkte, doch alleen den knecht kon redden dien hij behouden alhier aanbracht. Het lijk van den eerst omgekome werd tusschen het touwwerk gevonden, herwaarts gevoerd en Zaterdag begraven. Dat van den oudste, die gehuwd was, is nog niet gevonden. Deze ramp verwekt hier algemene deelneming".

En 2 weken later lezen we in het OVW van 17 mei 1882:

"Het lijk van den tweeden der broers Petersen die nabij Bunschoten verdronken zijn, is Maandag ook in die omstreek gevonden en alhier ter aarde besteld".

In het familieboek over de Petersens lezen we dat oudste broer Kars ruim een jaar voor zijn tragische dood met Willempje Klaver getrouwd was. Jongere broer Albert woonde nog thuis.

Deze gegevens stemmen overeen met het in het gedicht vermelde.

WAT IS ER OP ZEE GEBEURD?

In het gedicht wordt het als volgt verwoord:

*Maar door een warrelwind ontstaat
een hoos, die weldra d'aard
in boeijen aan de wolken slaat
en vrees'lijk om zich waart.*

*Reusachtig ijlt het stormgevaart
langs d'ongewisse baan,
waarin zij 't kleine schip niet spaart
maar treurig om doet slaan.*

Willem Petersen en Reijntje West, ouders van de verdronken zoons Kars en Albert.

Albert verdrinkt als eerste:

*Reeds één bloem rukt de stormwind af.
De jongste stort teneer,
vindt in de koele zee zijn graf
en leeft voor d'aard niet meer.*

*Maar de d'anderen redden 't leven nog
op 't omgekantelde schip
en drijven in het bruisend zog
als op een losse klip.*

Maar na lang en angstig wachten lijkt de redding nabij:

*Daar breidt een zeil zich schitterend uit
Ver aan de rand der zee.
Een koeltje stuwt het zacht vooruit.
Het voert de redding mee.*

*Het nadert! 't Is reeds hier nabij.
Het laat de touwen neer.
De drenkeling grijpt, valt, valt opzij.
De tweed' is ook niet meer.*

De redding werd uitgevoerd door de Bunschoter schipper W. Blokhuis en diens knecht P. Heek Gzn. Zij kregen door de Zuid-Hollandsche Maatschappij tot redding van Schipbreukelingen de grote bronzen medaille uitgereikt, een getuigschrift en een beloning van fl. 15,00 voor de schipper en fl. 10,00 voor de knecht voor menslievendheid en moed, door hen betoond op 26 april 1882 toen zij bij stormweer met groot levensgevaar in een klein bootje de persoon van J. Louw, vissersknecht op de visbotter van W. Petersen te Harderwijk, dat met dat vaartuig door een windhoos was omgeslagen, redden, aan boord van hun vaartuig opnamen en behouden te Harderwijk brachten.

Het verdrinken van 2 hunner zoons moet voor de ouders Willem Petersen en Reijntje West een enorme klap zijn geweest. Willem Petersen, in Harderwijk veelal Willem Plat genoemd, besloot zijn schip met viswant te verkopen.

Overveluwsch
Weekblad
3 mei 1882

Petersen liep al tegen de zestig, het verdrinken van zijn volwassen zoons maakte het doorvissen met een grote botter niet eenvoudig en hij kocht dan ook een 'vischboot' van 4 ton, een scheepje waarmee vaak oudere vissers bij de wal visten.

Aannemelijk is dat vader Willem Petersen degenewas die Hulsman in 1884 vertelde over het drama van nog maar 2 jaren daarvoor waarbij zijn zoons verdronken.

HET MONUMENT VOOR VERDRONKEN VISSERS

In tegenstelling tot de namen van Albert en Kars Petersen staat Peter Petersen niet op het monument voor verdronken vissers in Harderwijk vermeld. Bij de inventarisatie van deze vissers werd destijds een 2-tal bronnen benut. Allereerst waren dat krantenberichten waarin van het verongelukken en verdrinken van vissers uit Harderwijk aandacht wordt besteed. Over Peter Petersen ontbreekt een dergelijk bericht. In 1833 bestaat op de Noord-Veluwe nog geen regiogeoriënteerde krant die anders ongetwijfeld over dit drama had geschreven.

Een andere bron voor inventarisatie van verdronken Harderwijker vissers bestond uit gegevens van de Burgerlijke Stand van de gemeente Harderwijk en dan met name de aktes van overlijden.

Er is geen akte van overlijden van Peter Petersen in Harderwijk opgemaakt. Zijn stoffelijk overschot spoelde, enkele maanden na het drama op zee, aan bij Blokzijl.

Daar is een akte van overlijden opgemaakt, niet op naam want de gemeentelijke autoriteiten wisten niet welke identiteit deze drenkeling had.

MET DANK AAN:
Tiemen Goossens, Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe
Wim Petersen, Harderwijk
Kees Poel, Harderwijk.

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL
Archief gemeente Harderwijk
W. Bruinink, Petersen 350 jaar vissers van Harderwijk
Overveluwsch Weekblad 1882.

Van alles wat ver-EEUW-igd (75)

In al de jaren dat ik de kranten van 100 jaar terug, vanaf 1899 las, zijn de namen van veel Harderwijkers en anderen langsgekomen.

Veel zakenmensen en winkeliers, predikanten, leden van kerkenraden, kerkelijke kiescolleges of politieke kiesverenigingen, de gemeenteraad of B&W, personen uit het verenigingsleven, over velen werd gedurig iets vermeld.

Maar niet enkel lokaal of regionaal nieuws, ook het buitenlands nieuws komt aan bod. De moord op de Russische tsarenfamilie, het aftreden van keizer Wilhelm II en zijn aankomst in Nederland in Eijsden, het komt allemaal in het nieuws. De krant benoemt ook, net als nu nog af en toe, de Armeense genocide. En is er tegenwoordig bij de ontgroening van studenten nog wel eens iets mis, ook toen was dat al het geval. De zoon van een dokter uit Nijkerk wordt lang niet netjes behandeld, maar hij denkt er niet over hier werk van te maken of zelfs maar voor de studentenvereniging te bedanken.

De politiek heeft in die tijd ook niet stilgestaan. De eerste paar jaar had de stad jhr. C.A. Elias als burgemeester, maar al gauw werd dit burgemeester M.G.J. Kempers. Deze 'militair' heeft zijn best gedaan om van Harderwijk een garnizoensstad te maken en dat is gelukt. Harderwijk krijgt, na vertrek van het Koloniaal Werfdepot naar Nijmegen, meerdere kazernes voor de Neder-

landse krijgsmacht. Hierdoor wordt de derving van inkomsten enigszins opgevangen.

Er zijn in die tijd veel plannen voor woningbouw gemaakt, en gedeeltelijk uitgevoerd, o.a. voor het Doelengebied, de Kuipwal, het Nachthok en in het laatste jaar ook voor woningen aan de Prins Mauritslaan. Op de benedenhoek van de twee blokken is daar plaats voor een paar winkeltjes. De woningen moeten fl. 2,75 per week opbrengen en de hoeken met winkel fl. 5.-. Aan de Stationsweg die overigens vanaf 1918, waarschijnlijk in verband met de woningbouw, officieel Stationslaan gaat heten, komen meerdere duurdere woningen.

B. en W. stellen voor, om den straatweg Harderwijk—Ermelo van de stad tot den overweg N. C. S. in den volksmond Stationsweg geheeten officieel den naam van Stationslaan te geven en het gedeelte Smeepoortstraat van Hotel Baars tot het Kinderhuis, Kerkplein.

Het bouwplan heeft veel voeten in de aarde gehad. **De bewoners van het Zwarte Gat**, een herberg richting het station, moeten vertrekken. Daar is niet iedereen even blij mee. Verder is er een geldlening afgesloten van fl. 110.000,-. Er is bepaald dat de gemeente jaarlijks fl. 1100,- reserveert om af te lossen. Dit levert de nodige strubbelingen op, want de rekenmeesters in de raad zijn tot de conclusie gekomen dat na verloop van de afgesproken looptijd van 30 jaar er bij lange na niet voldoende afgelost zal zijn om zonder schuld verder te gaan. Bij een ongewijzigd bedrag zal men, om geen schuld meer te hebben, zo'n 100 jaar verder zijn. Dit duurt te lang, maar 30 jaar is te kort. Er wordt een tussenoplossing gezocht. En de afgesproken huren, ook van andere nieuwbouw, moeten naar het oordeel van de raad zo hoog mogelijk gesteld worden om

nog van een enigszins deugdelijke exploitatie te kunnen spreken.

Er staan 24 woningen in de planning en de vraag van een raadslid is dan ook: waarom meteen 24, en niet eerst de helft? Het antwoord is dat de bouw dan in verhouding per woning duurder is. Trouwens, in Harderwijk is zeker behoefte aan een groot aantal nieuwbouwwoningen in een hogere prijsklasse, voor de iets beter gesitueerden, zoals militairen en onderwijspersoneel van het toekomstige Lyceum en de Ambachtsschool. Nu al is het soms moeilijk een passende woning te vinden. Maar de wetenschap dat de woningbouw een schot in de roos is

kan er pas zijn als de laatste woning verhuurd is. Er wordt een huurprijs van fl. 300,- per jaar genoemd.

Er is zo langzamerhand **schaarste aan bijna alles** en daardoor is het voor heel veel mensen niet mogelijk om versterkend voedsel te bemachtigen. Een voorbeeld is de heer P. Raayen die bij de slager nul op het rekest krijgt als hij vlees voor versterkende soep voor zijn zieke zoon wil kopen. Hij wordt van het kastje naar de muur gestuurd. In een ingezonden brief wordt hier de vinger op gelegd. Gemeentes met veel vreemdelingenverkeer komen overigens wel in aanmerking voor een groter boterrantsoen. En sinds januari krijgen gezinnen waar een kraamvrouw is een HL extra brandstof. Koningin Wilhelmina besluit in het najaar het vlees van het geschoten wild te bestemmen voor het

personeel van de hofdepartementen. Soms wordt aan de gegoede burgerij verzocht de goedkopere artikelen te laten liggen voor degenen die minder te besteden hebben. Dezen beschuldigen de leveranciers er wel weer van hun 'betere' klanten voor te trekken. Overigens, er zijn strenge voorschriften voor het gebruik van bepaalde meelsoorten en vlees. Zo mag in b.v. eenheidsworst geen vlees gebruikt worden, maar alleen organen. Dan is het niet zo vreemd, dat geitenvlees in beeld komt en iemand de geit naar voren schuift, zoals in het gedicht wordt verwoord.

DE GEIT
Ik weet nog goed hoe ik,
niet lang geleden,
Veracht werd en bespot;
men hoonde mij als „sik“.
Ik was de koe der kleine
keuterboeren.
Slechts 't arme kind dronk aan mijn
melk zich dik.
Mijn huis was soms een kot van
oude planken,
Het tochtte vreeslijk in den langen
wintertijd,
Het was er donker, nooit een
zonnestraaltje.
Dat was niet noodig; 't was maar
voor een geit.
Doch ziet, daar kwam een roep in
zeek're kringen
En drong het spoedig door in
menig brein:
Wanneer men letten gaat op ras en
afkomst beide,
Dan kan de geit van zeer veel
voordeel zijn.
Daar kwam de oorlogstijd en daarmee
grootte schaarschte
Aan vleesch en vet en melk,
aan wat niet al
En plotsling wordt de geit, van
grootte waarde,
Zij is het die dat alles
geven zal.
Van toen af werd voor vele
mijner zusters
Het leven draaglijker, ja zelfs kreeg
respect. (men
En menig geitje werd al door
den houder,
Wanneer het koud werd,
warpjes toegedekt. V.

Ondanks het grote personeelsbestand - de kosten zijn te hoog door het vele personeel, zo wordt geklaagd - werkt het distributie-

centrum niet naar genoeg. Wie op de afgesproken tijd komt en nog niet aan de beurt is geweest, moet onverrichterzake weer weg als het kantoor sluit. Het plan brandstof extra duur te maken, waardoor ieder vanzelf wel minder gaat gebruiken, wordt beschouwd als discriminerend voor de gewone man, zo is in een ingezonden brief van 'een eerbare arme' te lezen. De **gas- en watertoevoer zijn gedurende een aantal uren per dag afgesloten** en dat zal ook met de Kerstdagen het geval zijn. Schoolkinderen hebben op zaterdag vrij, om brandstof te besparen, en bakkers bakken op woensdag geen brood meer. Wel vreemd, volgens sommigen, dat de productie van alcohol wel doorgaat, terwijl hier ook heel veel graan voor nodig is.

De zakenmensen hebben ook inventieve ideeën en zelfs bij de overheid wordt van alles bedacht. Uit tulpenbollen kan koffiesurrogaat worden verkregen. Tamme kastanjes kun je natuurlijk opeten, maar je kunt ze ook voor stijfsel gebruiken. Het recept is hetzelfde als voor de bereiding van aardappelmeel uit aardappels. Voor dit laatste zijn kleine machientjes in de handel. Er worden volop eikels en beukenootjes ingezameld, dit als oplossing voor het tekort aan veevoer en vet. Overal op de Veluwe, in Hierden bij de winkelier W. Lokhorst en molenaar F. van 't Slot, kunnen de nootjes worden afgeleverd. Een opbrengst van 25 cent per KG is heel gewoon. De bladeren van de kastanjabomen worden zelfs gebruikt en opgekocht voor 10 cent per KG. Gedurende het jaar zijn er in het hele land eikels ingezameld ter waarde van fl. 1.100.000,-, zo'n 8.000.000 KG.

Aangezien er veel gestolen wordt is het advies **'s nachts geen wasgoed of kippen buiten te laten**. Veel zaken die op de bon zijn mogen niet zonder vergunning vervoerd worden. Zo wordt iemand gesnapt met lucifers, een ander vervoert tandrubber of vlees. Aan de achterzijde van het Belgenkamp loopt een geval van aardappelsmokkel uit op een drama. Vier personen zijn hiermee bezig en slaan op de vlucht als zij gesnapt worden. Er vallen schoten waarbij één man dodelijk wordt getroffen. Er komt grote beroering onder de veehouders in de stad als er op bevel van de overheid vee afgestaan moet worden. Wethouder Vierhout zit in een commissie die hierover gaat. Er wordt beweerd dat zijn broer geen vee heeft afgestaan. Verder is er sprake van willekeur; in Nijkerk schijnt het aantal te leveren koeien stukken lager te zijn. Guste koeien worden gespaard, maar soms zijn drachtige koeien geslacht. Betaling duurt een tijd en dan nog via bonnen. Dit moet weer in gewoon geld geregeld worden, zo wordt gesteld. Al met al duurt het niet lang, dan bedankt Vierhout voor de commissie.

In het eerstvolgende Vittepraetje het vervolg van deze bijdrage van Gijsje Verwijs-ten Hove. Met onder meer aandacht voor huisslachten, de wapenstilstand van 11 november, de Spaanse griep, het vertrek van de Belgen en het door tegenspoed geteisterde lot van de familie Prins, de overgrootouders van Gijsje.

Kiekmuur officieel geopend

Met de onthulling van een 'tafelbord' heeft wethouder Christianne van der Wal in september het deels gerestaureerde, voormalige bastion de Kiekmuur officieel geopend.

Het tafelbord geeft bezoekers van de stad tekst en uitleg over de geschiedenis van de toren die ooit op die plek heeft gestaan. De restanten van de 500 jaar oude ruïne werden vijf jaar geleden ontdekt tijdens opgravingen voor de aanleg van de nieuwe Boulevard.

Op het gerestaureerde verdedigingsbolwerk staan aan drie kanten muren van ongeveer een meter hoog. Om het onderscheid tussen het oorspronkelijke en nieuwe gedeelte duidelijk te maken is gekozen voor een andere kleur en steenstructuur. De contouren van de voormalige zeetoren zijn in de straat aangebracht.

Volgens de gemeente Harderwijk is de Hanze-stad hiermee 'een prachtig monument, toeristische trekpleister én ontmoetingsplek voor de lokale bevolking rijker'.

Foto's: Anneke Immink

Kiekmuur (voormalig bastion)

Toen het bastionblok verdwenen was en ogen van woede blind de pijlen doelloos afvuurden op ons geheugen liet het 'Bolwerck in den Zee' zich toch zien.

Het 'Rondeel ter Zeewaerts' als bastion tegen vijanden en stormen uit zee is nu een uitkijk op het Waterfront, nieuwe verdedigingsmuur van de stad.

Op de havenhoofden 'kieken' vissers naar vloten heldhaftige verhalen. Aan de voet van wat eens een toren was wordt de idylle gulzig opgevist.

Harderwijk, 7 september 2018
Wietse Hummel

Stadsgedicht t.g.v. onthulling van het voormalig bastion Kiekmuur aan de kop van de Boulevard. Het gedicht sluit aan op een eerder stadsgedicht van mijn hand 'Het verdwenen bastionblok'

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

Aankoopmakelaardij
Sandra Geerlings
Lindenlaan 12
3843 BK Harderwijk
(0341) 42 94 19
www.sandrageerlings.nl

DGB
DESIGN
creative webdesign
www.ogb-design.nl

PR en communicatie
www.pressbaker.nl
Theo Bakker
Press Baker

eenmerkmetleef.nl
gewoonten.nl

Bed
BREAKFAST
DE STADSBOERDERIJ
HARDERWIJK
Weiburglaan 9, 3844 KZ Harderwijk

Wijnkroom.nl
Danielle Hearn
06 - 30380997

BRANDT MAKELAARS
Aankoop & verkoop
Verkeersweg 5
3842 LD Harderwijk
(0341) 41 64 26

Nobelstraat 28
3846 CG Harderwijk
(0341) 41 76 17

Gert van Lunteren
Assurantiën BV
Stationsplein 126
3844 KR Harderwijk
0341-421921
www.gertvanlunteren.nl

Manolo Berrenchina
Sch eidiuslaan 44
3843 CT Harderwijk
0341 - 421308

Martijn Pijnenburg

Bos en Vrijhof
AANNEMERSBEDRIJF
Snippendalseweg 8 Hierden
(0341) 41 35 32

Boek over de
HARDERWIJKSE
VERMEERS
<https://erpeve.blogspot.nl>

esj vastgoedonderhoud
Lorentzstraat 5e
3846 AV Harderwijk
(0341) 46 01 75

DRIES van den BERG
Stephensonstraat 2 Harderwijk
(0341) 42 37 23

Wim Buitenhuis

jongh
Jonge Ondernemers Harderwijk

furniture, Chinese and Japanese porcelain, copper, clocks, paintings
DOORNHOF ANTIQUAIRS
Schapenhoek 7,12-14
3841 BM Harderwijk
Tel. +31 341-42 10 15

CATERING VANDENBERG
Het concept voor elk feest!!
Marconistraat 1
3846 AR Harderwijk
(0341) 46 04 04

Christiaan Doornhof
Collectionneur
Flevoweg 15
3841 KJ Harderwijk
(0341) 41 62 87

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje. Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad. Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Ja ik steun de uitgave van het Vittepraetje

naam

telefoon e-mail

en ik maak mijn bijdrage à € binnenkort over op rekeningnummer IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92 t.n.v. Herderewich

datum handtekening

*De asbestdelver, aangeboden door het personeel bij het 40-jarig jubileum van
Asbestona, 1975*

*Waar is het beeld gebleven? Wie het weet wordt verzocht een mail te sturen
naar: redactie@herderewich.nl*

Oudheidkundige Vereniging
Herderewich